

Rain Mikser

Hariduse eelretsenseeritava väljaande toimetaja,
Tallinna Ülikooli dotsent

Eelretsenseeritav Haridus – kellele ja milleks?

Käesoleva ajakirjanumbri näol on tegemist esimese eesti-keelse haridusväljaandega, mis on retsenseeritud vastavalt rahvusvahelises teadusmaailmas tunnustatud reeglitele. Iga artiklit on enne selle avaldamiseks vastu võtmist lugenud ning arvustanud vähemalt kaks retsensenti, kelle teadustegevus on seotud vastava ainevaldkonnaga. Ret-sensentide isik ei ole autoritele teada ning retsensendid omakorda ei tea – kuni selle väljaande ilmumiseni – artikli autorit.

Selline protsess on tänapäeval omane enamikule teadusharudele, et tagada avaldatava kirjanduse usaldatavus ning kvaliteet. Anonüümne ehk pimeretsenseerimine aitab vältida subjektiivsust ja onupojapoliitikat ning sunnib teadlasi enesekriitiliselt suhtuma oma töö tulemustesse.

Mõistagi on eestikeelse pimeretsenseeritaval haridus-ajakirjal märksa laiem eesmärk kui üksnes kasvatustead-laste omavaheline mõõduvõtmine. See eesmärk tuleneb mõnest Eesti hariduses levivast tendentsist, mis on küll tervitatavad, ent kokkuvõttes ehk mõneti ühekülgsed.

Juba pikemat aega on õpetajahariduses ja mujalgi hariduspraktikas õigustatult populaarsed kõikvõimalikud suulise eneseväljendusoskuse arendamisega seotud kur-sused – suhtlemisoskus, enesekehtestamine, häälehood. Süsteemse kirjaliku eneseväljenduskultuuri esiletõus see-vastu ilmselt alles ootab oma tõusulainet. Hariduse eel-retsenseeritava numbri idee aluseks on lootus, et väärtuseks muutub sidus, loogilise ülesehitusega ning avaratel teadmistel põhinev tekst, mis pole loodud eelkõige mitte teatavate formaalnõuete rahuldamiseks, vaid Eesti ha-ridustegelikkuse huvides. Selline tekst võimaldab nüüd ja ka aastate pärast mõista ning kaardistada tänapäeva Eesti eesrindlikku haridusmõtlemist, samuti suhestada seda süsteemselt muu maailma hariduskogemusega.

Idealis on eelretsenseeritava Hariduse lugeja ja kirju-taja kogu Eesti haridusüldsus – õpilased, õpetajad, lapse-vanemad, haridusega seotud teadusvaldkondade esinda-jad ning ametnikud. Teaduses rakendatavat pimeretsen-seerimist sunnib kasutama tõsiasi, et vastasel korral äh-

vardab kogu kvaliteedikontroll taanduda isiklikele sidemetele, huvigruppidevahelistele võimusuhetele ning muudele kvaliteedi seisukohalt eksitavatele näitajatele.

Autori seisukohast tähendab pimeretsenseerimine vajadust olla mõistetav ka sellisele lugejale, kes ei pruugi jagada autori seisukohti ega olla isegi samas või lähedases sotsiaalses positsioonis. Nii peab näiteks õpetajate tegevust kritiseeriv kasvatusteadlane arvestama tõsiasjaga, et tema artiklit retsenseerib kogenud koolipraktik, kellel on vastavast valdkonnast hoopis teistsugune ettekujutus. Samamoodi peab näiteks kasvatusteadlaste elukaugust arvustav praktik enesele aru andma, et teadlase kui võimaliku retsenseerija vaatevinklist võib kogu problemaatika paista hoopis teistsugusena. Retsensendi seisukohast tähendab pimeretsenseerimine võimalust anonüümselt välja öelda seda, mida avalikult tingimata öelda ei soovitaks või julgetaks – olgu siis koostöö- või alluvussuhte tõttu autori või tema kolleegidega või mingil muul põhjusel. Kokkuvõttes suureneb tohutult autori vastutus tekstis väljaõeldu eest.

Mõistagi on täielikult anonüümne ja objektiivne retsenseerimine üksnes ideaal, mille saavutamisel eriti väikeses keeleruumis on hulk takistusi. Esiteks on enamiku haridusvaldkondade puhul spetsialiste sedavõrd vähe, et asjatundlik retsensent tunneb autori isiku sageli suurema vaevata ära. Nii hakkavad taas kaasa mängima autori ja retsensendi omavahelised suhted. Teiseks on ka arvestatavate retsensentide hulk enamikus valdkondades piiratud ning nende esindatus huvigrupiti ebaproportsionaalne. On loomulik, et teadlaste hulgas on publitseerimiskogemusega spetsialiste suhteliselt märksa rohkem kui näiteks õpetajate või lapsevanemate hulgas. Kolmandaks – ja see ei ole üksnes Eesti probleem – mõjutab retsensendi hinnangut paratamatult tema enese erialane taust. Oma pika karjääri õppekirjanduse uurimisele pühendanud teadlasel võib olla raske mõista, kuidas näiteks koolist väljalangust käsitleva artikli autor on õppekirjanduse aspektist täielikult mööda vaadanud. Lühidalt – on selge, et iga haridusvaldkonna spetsialist peab oma tööloiku kõige tähtsamaks ning kaldub ka teiste tööd hindama sellest vaatevinklist. Vähendamaks seda riski ongi iga artiklit hinnanud vähemalt kaks retsensenti, kes samuti teineteise isikut ei tea ning, vähemalt toimetaja andmetel, omavahelist lähedast töösuhet ei oma.

Mitmel eelnimetatud põhjusel saavad ilmselt petetud nende lootused, kes esimese eelretsenseeritava numbril näol ootavad kohe täielikult rahvusvahelisele tasemele vastavat väljaannet. Tuleb arvestada, et ka maailma suurte kultuurrahvaste teadusajakirjadel on standardisee-

ritud retsenseerimiseni jõudmine võtnud palju aega ning energiat. See protsess sisaldab esialgu palju ootamatusi ning on õppimise koht nii autoritele, retsensentidele, toimetajatele kui ka lugejatele. Toimetajana kõiki osalisi vahendanuna olen kogenud, kui erinevad võivad olla autorite ja retsensentide vaated nii haridusküsimustele kui ka teksti kvaliteedi kriteeriumidele. Aeg-ajalt tundub, et tüllimine kas autori või retsensendiga on artikli avaldamise või mitteavaldamise paratamatu hind. Kokkuvõttes on aga arvamuste paljusus demokraatliku ühiskonna loomulik tunnusjoon, ning seda ka hariduses. See, millele eelretsenseeritava ajakirjanumbri avaldamine kõigi raskuste kiuste kaasa aidata üritab, on eriarvamuste avaldamise vorm, pikemas perspektiivis aga väitluskultuur Eesti hariduse põhiküsimuste ümber.

Tahaks loota, et esimesele numbrile järgneb peagi teine ning et see algatus leiab kõlapinda nii rohkete tulevaste autorite kui ka lugejate näol.

Suur tänu kõigile autoritele ja retsensentidele, kes selle numbril ilmumisele kaasa aitasid!